

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

10
2023

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 722 sahifa, 30-oktyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqov, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., TDU rektori
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dotsent
Djumaniyazov Maqsud Allazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna SamDu IS instiuiti professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Nomozova Qumri isoyevna Geologiya fanlari universiteti "Iqtisodiy geologiya" kafedrasini dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi PKQTUMOTMXHB mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Qishloq xo'jaligida innovatsion xizmatlar infratuzilmasini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	8
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich , professor; Zaynutdinova Umida Djalalovna , dotsent	
O'zbekiston-Turkiya do'stligi azaliy qadryatlarimiz zaminida yashab kelmoqda.....	13
O'sman Mesten , Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya-O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari	
O'zbekistonda turizm sohasining rivojlanishini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish.....	15
Akkulov Abdulaziz Uralboyevich , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekiston Respublikasini "Yashil" iqtisodiyotga o'tish istiqbollari. Muammolar va yechimlar.....	19
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li , doktorant	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "Yashil" iqtisodiyotning o'rni.....	26
Sevara Yaxshimuratova Rustam qizi , assistent-o'qituvchi	
Sanoat barqarorligini ta'minlashda yashil energetikaning o'ziga xos xususiyatlari.....	29
Kadirov Abdumalik Matkarimovich	
Republikamizda "yashil iqtisodiyot"ni shakllantirishda agroxizmatlarni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	36
Mirzayev Q. J. , i.f.d., professor; Jonuzokov M. K. , assistent o'qituvchi	
"Yashil" obligatsiyalarni muomalaga chiqarishning nazariy va amaliy jihatlari.....	40
E. I. Nosirov , i.f.n., dotsent	
Turizm sohasidagi loyihalarni kreditlash amaliyotini takomillashtirish.....	46
Matkabilova Dilorom Xalilullayevna , PhD	
Koreya Respublikasida yashil (eko) turizmning rivojlanish yo'nalishlari va muammolari.....	51
Islomova Dilrabo Salomovna , kafedra assistenti	
Moliyaviy menejment tizimini transformatsiyalashda raqamli marketing samaradorligini baholashning nazariy yondashuvlari.....	55
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich , PhD, dotsent	
Samarqand viloyati ekologik turizm salohiyatidan samarali foydalanish asosida ekoturizm klasterlarini shakllantirish.....	62
Abduraxmanova Aqida Fayzulla qizi , i.f.b.f.d.; Axrorov Farxod Baxriddinovich , i. f. n.; Xo'jamov Bobur , tadqiqotchi	
Ichki turizmni rivojlantirishda davlatning o'rni.....	68
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
O'zbekistonda turizm sohasini rivojlanishiga global trendlarning ta'siri.....	72
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich , i.f.d., professor	
Assessment of the Current State of the Market and Procedure For Lending to Subjects of Tourism Services of the Republic of Uzbekistan.....	79
Karimova Aziza Maxomadrizoyevna , PhD, docent; Maqsudov Orif Shakirovich , assistant	
Islomiy moliya instrumentlari (muzoraba va mushoraka) va ularni tijorat banklarida qo'llash.....	84
Madraximova Gulasal , dotsent; Safarova Nasiba , magistrant	
Mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot asosida barqaror rivojlanishni ta'minlashning o'ziga xos jihatlari.....	90
Mustafaqulov Yangiboy Bo'riqulovich , Todjimamatova Mashhura Erkinovna ; Nurmatova Hilola A'zamovna ; Berdieva Aziza G'anisher qizi ; Egamberdieva Oydin Abror qizi	
Ways to Improve the Green Recovery in Uzbekistan by Investment and Trade.....	97
Nurbek Khalimjonov , assistant	
Evaluating the Path Towards Sustainable Tourism Development in the Republic of Uzbekistan.....	102
Khusniddin Egamnazarov	
Nexus Between Climate Change and Energy Consumption in Uzbekistan: A Time Series Analysis.....	106
Sarvar Mamasoliyev ; Shodiyor Toxirov	
O'zbekistonda mice turizmni barqaror rivojlanishida qulay infratuzilma.....	112
Xalimova F. N. , katta o'qituvchi	
Ichki turizmni rivojlantirishning ilg'or xorijiy tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llashning iqtisodiy afzalliklari.....	115
Matkarimov Jahongir Shamuratovich , mustaqil tadqiqotchi	
Agroturizmni rivojlantirish orqali hududlarning barqaror rivojlantirish imkoniyatlari.....	122
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , kafedra dotsenti	
Turizm sektorida milliy hunarmandchilik mahsulotlarining rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	126
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna , kafedra assistenti	
Роль религиозного туризма в экономике Узбекистана.....	132
Рахимова Дилфуза Мирзакасимовна , преподаватель	
Turistik sanoatining investitsion jozibadorligini boshqarish va samaradorligini baholash.....	139
Sa'dullayeva Gulnoza Sodiq qizi , PhD	

Turizmga innovatsiyon texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	144
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , doktorant	
O'zbekistonning "yashil iqtisodiy strategiyasi" va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari	147
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich , dotsent	
An Analysis of the Structure of Trade Between China and Uzbekistan	150
Cao Gang , PhD Candidate	
"Daka-Tex" MCHJ XKning marketing faolyatining takomillashtirish.....	160
Musyeva Shoira Azimovna , kafedra professori	
Mamalakat iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda oziq-ovqat xavfsizligining o'rni.....	164
Ibragimov G'ayrat Abluqulovich , PhD; Shukurova Nilufar Qahramonova , tadqiqotchi;	
Umirov Islombek Furkatovich , tadqiqotchi; Tojiqulov Samandar Orufjon o'g'li , tadqiqotchi	
MDH davlatlarida chorva va parandachilik o'sish dinamikasi	169
Abidov Abdujabbor Abduxamidovich , t. f.n., dotsent	
Tijorat banklarida foiz stavkaning likvidlikka ta'siri.....	179
Berdiyarov Baxriddin Tavasharovich , iqtisodiyot fanlari doktori, professor	
O'zbekiston moliya bozorini jahon moliya bozoriga integratsiyalashuvining dolzarb masalalari	186
Burxanov Aktam Usmanovich , i.f.d., prof.; Xudoyqulov Xurshid Xurramovich , i.f.d., prof.	
O'zbekiston Respublikasining Jahon savdo tashkilotiga a'zo bo'lishiga oid	191
Ruzibayev Jahongir Nodirovich	
O'zbekistonda ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori hozirgi holati tahlili.....	194
Ro'ziqulov Abdimo'min Qussam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Raqamli texnologiyalar orqali turizm industriyasini rivojlantirish usullari	200
R. P. Zarikeyev , mustaqil doktorant	
Korxonada iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda inson resurslaridan foydalanish amaliyoti	206
Abdualimov Ashraf Qurbonaliyevich , doktorant	
Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt shakli mablag'lari bo'yicha xarajatlar va ular hisobining amaldagi holati	211
Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna , doktorant	
O'zbekistonda oziq-ovqat bozori nazariy tahlili.....	216
Abduraxmanova Zuxra Toxir qizi , doktorant	
Sug'urta munosabatlarini takomillashtirishning istiqbollari	221
Abdutarapova Dildora Farxodjon qizi , doktorant	
Functions of Management in Education and Its Significance	231
Akhatova Shakhnoza Akram kizi , teacher	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini moliyalashtirishni yangicha usullarini o'rganishning ayrim dolzarb masalalari	235
Ametov Quvondik Mamatjanovich , mustaqil izlanuvchi	
Yog'-moy sanoati korxonalarini kapitali rentabelligini oshirish yo'nalishlari.....	238
Amirzoda Hamrayev , katta o'qituvchi	
Banklararo to'lov tizimini raqamli iqtisodiyotdagi rolini oshirish choralari.....	244
Amonov Alisher , o'qituvchi	
Baholash faoliyatini raqamlashtirish istiqbollari.....	248
Bobirjon Aktamov , katta o'qituvchi	
Marketing xizmati samaradorligini baholashda PEST tahlil usulining ahamiyati va qo'llash imkoniyatlari	253
Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li , katta o'qituvchi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarining vujudga kelish zarurati, umumiy hisobotlarining tuzilishi va O'zbekistonning MHXSga o'tishida vujudga keladigan muammolar va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'nalishlari.....	259
Djurayeva Iroda Bahrom qizi , doktorant, o'qituvchi	
Samaradorlikni korxonada iqtisodiyotida tutgan o'rni	265
Fayziyeva Nilufar Shuxrat qizi , PhD, katta o'qituvchi	
Avtomobil transporti korxonalarida amortizatsiya xarajatlari va uning hisobini takomillashtirish masalalari...269	
G'anibayev Iloxomjon Shokiraliyevich , doktorant	
Turistlar statistik hisobini olib borish bo'yicha xalqaro standartlar va tajribalar tahlili	275
Jumanova Zilola To'ychiyevna , doktorant	
Tijorat banklari ipotekali kreditlarining qaytuvchanlik holatini barqarorlashtirish choralari	280
Jumayev Muzaffar Mahmud o'g'li , kafedra o'qituvchisi	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	284
M. Samiyeva , kafedra assistenti	
Assessment of the Economic Effectiveness of the Railway Transport System	288
Mannonov Shahruhmirza Abdurashidovich , independent researcher	
O'zbekistonda mikromoliya tashkilotlarining iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish yo'llari.....	294
Nazarova Muslima Nazarovna , PhD, i.f.f.d., katta o'qituvchi	

Mamlakatimizda xizmat ko'rsatish sohasini rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	301
Odilov Dilshodjon Tulqinovich	
O'zbekistonda paxtachilik majmuasining iqtisodiy samaradorligini oshirish	307
Xoliqov Tolibjon Luptullaevich , kafedra assistenti	
Ta'lim tizimi boshqaruvida "time menejmenti" texnologiyalarini qo'llash.....	311
Radjabova Gavxar Umarovna , kafedra dotsenti	
Improving Trade Effectiveness Through Merchandising: Theory and Practice	316
Ravshan Aliyevich Allayorov , Associate Professor	
An'anaviy moliya tizimidagi yangi yondashuv va yechimlar	319
Abrorov Sirojiddin , PhD; Bunyod Usmonov , PhD	
Ijtimoiy fondlar va maqsadli jamg'armalar faoliyatini takomillashtirish.....	325
Samiyeva Gulnoza Toxirovna , PhD, i.f.f.d.	
Tikuv-trikotaj korxonalarining brend jozibadorligini marketing strategiyalari asosida oshirish.....	332
Sh. Sh. Ziyayeva , katta o'qituvchi	
Surxondaryo mintaqasining ekoturizm salohiyati nuqtayi nazaridan baholash	337
Soatov Yusuf Xo'jayor o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
Совершенствование учета неиспользованных основных средств в Республике Узбекистан.....	340
Усманов Фаррух Обитхонович , научный сотрудник кафедры	
An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari, shuningdek moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelish sabablari	348
Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich , stajor tadqiqotchi; Sindarov Fazliddin Kaxramonovich , kafedra assistenti	
Dehqon xo'jaliklarida mahsulot yetishtirish samaradorligini oshirishda tomorqa xizmati klasterlarini takomillashtirish	355
Xamrayeva Sayyora Nasimovna , kafedra professori; Ochilova Nargiza Akramovna , doktorant	
Transport xizmatlari bozorida marketing faoliyatini mexanizmlarini rivojlanishining asosiy tamoyillari	360
Nosirov Javlonbek Jamoliddin o'g'li , doktorant; Raxmatov Ziyodullo Nosirovich , dotsent	
BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari doirasida kambag'allikni qisqartirish va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlash masalalari.....	363
Yusupov M. S. , PhD	
Мировые финансовые центры точки роста экономики	369
Абдуллаев Анвар Фархадович , PhD., доцент кафедры	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy ijtimoiy qarashlaridagi umumiylik va xususiqlik	375
Abrorxon Asatulloevich Asatulloevich , PhD	
Математическое обоснование вычисления моды и медианы в статистике.....	379
Бердикулова Ирода Райимкуловна , старший преподаватель; Усманов Шахзод Шохрухович , студент	
Yirik soliq to'lovchi korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq ma'murchiligining istiqbollari.....	390
G'aniyev Shaxriddin Vohidovich , i. f. d., Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , PhD	
Sog'lomlashtirish turizmi klasterlari faoliyatida innovatsion faoliyatni boshqarishning kross-innovatsiyalar asosidagi modeli	395
G'ofurov Azizbek Umarjonovich , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklari faoliyatidagi kredit risklarini boshqarishni takomillashtirish yullari.....	400
J. Y. Isakov , i.f.d, professor	
Mehnat bozorining raqamlashgan iqtisodiyotdagi statistik masalalari.....	405
A. Abduvohidov , i. f. d., professor	
Davlat oliy ta'lim tashkilotlarida xarajatlar hisobini yuritish.....	407
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich , PhD	
Актуальная ситуация в сегменте теневой экономики в Республике Узбекистан.....	412
Кошанов Абдимурат , независимый исследователь	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	416
Qurbonova Shaxrinov , doktorant	
Erkin iqtisodiy hududlarda investitsion faollikni oshirish masalalari.....	420
Qilicheva Kamola Muzaffarovna , mustaqil tadqiqotchi	
Mahalliy byudjetlar xarajatlari ijrosining samaradorligini oshirish masalalari (Jizzax viloyati misolida).....	425
Mamayusupov Omonulla Mamatqulovich , erkin izlanuvchi	
Sug'urtada assistans xizmatlarini takomillashtirish	433
Maxmudov A. M.	
Цифровизация бухгалтерского учета.....	439
Мирсодикова Дилобар Дилшод кизи , самостоятельный соискатель	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini rivojlantirishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish.....	445
Nasurova Kamola Ravshanovna , PhD	
Повышение эффективности депозитной политики в коммерческих банках.....	451
Нуриллаев Рахмат Ярашевич , к.с.х.н., доцент; Нуриллаев Шердил Жамолiddin угли , магистр	

Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	456
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Uy-joy fondi boshqaruvini samarali tashkil etish	460
Berdiyeva Dilfuza Axatovna, PhD, dotsent	
Экономика знаний как высший ступень развития инновационной экономики	466
Хасанхонова Нодира Исаметдиновна, PhD	
Kichik biznes subyektlarini samarali investitsiyalashning ilg'or xorijiy davlatlar tajribasi.....	471
Ruziyeva Dilobar Isomjonovna , iqtisod fanlari nomzodi	
Davlat-xususiy loyihalarining mazmun-mohiyati, ilmiy-nazariy asoslari	481
Suleymanov Farrux Raximjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Комплексный анализ хозяйственно-экономической деятельности и устойчивости АО "Узавтосаноат"	487
Туйчиев Комилжон Лазизович , доцент кафедры	
Экономическая сущность и важность повышения эффективности	
производства каракулеводческой продукции.....	493
Тулкин Хайтмуродович Фармонов , профессор; Нуриллаев Жамолiddин Ярашевич , докторант	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	499
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , PhD, kafedra dotsenti	
Инновационные методы энергосбережения как способ повышения	
конкурентоспособности предприятия	503
Хамдамова Гавхар Абсаматовна , к.э.н., профессор	
Hudud sug'oriladigan yerlarida suv resurslaridan foydalanish holati tahlili	508
Shoxujayeva Zebo Safoyevna , i. f. n., professor, katta ilmiy xodim	
Hududlarning moliyaviy-investitsion salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari	513
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi , kafedra dotsenti i. f. d.	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xodimlar faoliyatining axborot tizimlarini samarali tashkil qilish.....	521
Yuldashev Furqat Nurilloevich , doktorant	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyoti sharoitida elektron biznesni rivojlantirish yo'llari	524
Boboqulov Sanjar Baxronkulovich , PhD; Akramov G'ayrat Otobek o'g'li , talaba	
An Analysis of Green Taxation and Its Effect on Economic Growth	530
Fayzieva Nargiza Rabimovna , PhD	
Kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishning nazariy jihatlari	537
Qurbonov Jasurbek Pozilovich , kafedra dotsenti	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	540
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich , PhD, kafedra dotsenti	
O'zbekistonda energetika korxonalarini faoliyatida korporativ	
boshqaruvining baholash usullarini tahlili.....	544
Abduraxmonova Zarina Muysinjonovna , mustaqil tadqiqotchi	
Markaziy Osiyo davlatlarida rekreatsiya turizmi	548
Shaymanova Nigora Yusupovna , doktorant	
Korxonaga investitsiyalari xususidagi ilmiy-nazariy yondashuvlar va qarashlar evolyutsiyasi.....	552
Eshqo'ziyev Oxunjon Oybek o'g'li , doktorant	
O'zbekiston sanoatining rivojlanish tendensiyalari, muammo va yechimlari.....	559
Shavqiyev Erkin , i. f. n.	
"Yashil iqtisodiyot" ga o'tish zaruriyati, dastaklari va uning o'ziga xos tamoyillari	565
Berdiyev Baxtiyor Sodiqovich , kafedra dotsenti	
Innovatsion faoliyatni rivojlantiruvchi omillar va ulardan samarali foydalanish yo'nalishlari	571
Ashurov Maxammadjon Sotvoldiyevich , i. f. n., kafedra dotsenti	
Ijtimoiy tarmoqlar analitikasi.....	576
S. Qulmatova , PhD, dotsent	
Analysing the Functioning of Enterprise Management in the Context of Institutional Reforms	581
Kurpayanidi Konstantin Ivanovich , Professor	
Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi samaradorligini baholash	586
Ruxsatova Rushana O'ktamovna , erkin tadqiqotchi	
Soliq tushumlarini prognozlashtirish modellarini qurishning klassik va intellektual usullari	593
Narmanov Ulug'bek Abdugapparovich , PhD; Maqsudov Azamat Maqsud o'g'li	
Kompaniyani samarali boshqarishda marketingning o'rni va uning tamoyillarini qo'llash istiqbollari.....	598
Usmonova Dilfuza Ilhkomovna , kafedra dotsenti	
Экономическая безопасность и факторы влияющие на неё.....	602
Абдишукуров Шерзод Шавкат угли , научный сотрудник	
Oliy ta'lim muassasalarining moliyaviy manbalari bo'yicha xarajatlar hisobi va uni takomillashtirish.....	608
Artikov Kurbonazar Amonovich , mustaqil ilmiy tadqiqotchi	
Innovatsion iqtisodiyot sharoitida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalarning ahamiyati.....	614
Asamxodjaeva Shoira Shukurullaevna , katta o'qituvchi	

Перспективы развития инноваций и роль стартапов: зарубежный опыт, проблемы и решения.....	618
Ачилова Ширин Шавкат кизи , старший преподаватель	
Tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslarni kreditlashda garov ta'minotini takomillashtirish	622
Bazarova Nigora Ravshanovna , kafedra dotsenti	
Sug'urta tashkilotlari investitsiya faoliyatini boshqarish masalalari	627
Kenjayev Ilhom G'iyozovich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Organizational Factors Influencing Leadership Styles and Procurement Outcomes	632
Saidakhmedov Islomjon Uligbekovich , Scientific researcher	
Tijorat banklari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish yo'llari	637
Mirpulatova Luiza Mansurovna , doktorant	
Tijorat banklarining tadbirkorlik subyektlarini kreditlash metodologiyasining ekonometrik tahlillari.....	642
Norov Akmal Ruzimamatovich , DSc, kafedra professori	
Tijorat banklarida kreditlash amaliyotini takomillashtirish yo'llari	649
Norova Nozima Nabiyeвна , katta o'qituvchi	
Hufiyona iqtisodiyotni qisqartirish orqali mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish mexanizmlari	657
Pardayev Ilhomjon G'ulom o'g'li	
Jahondagi kuzatilayotgan globallashuv va tabiatdagi o'zgarishlar oqibatida kelib chiqayotgan turli xatarlardan himoya qilishda sug'urta tashkilotlari oldida turgan vazifalar ("O'zbekinvest" EISK AJ misolida).....	661
Sayfullo Mirzoyev	
International Experiences on Restoration of Financial Stability Through Indicators in Commercial Banking Sector	666
Solijonova Muxlisa Azamatovna	
Pensiya yoshining pensiya ta'minoti tizimiga ta'siri.....	668
Tursunov Jaxongir Pulatovich , DSc	
Mamlakat iqtisodiyotini islom moliya instrumentlari orqali rivojlantirish istiqbollari.....	673
Xalikov Ulug'bek Rustamovich , PhD	
Sug'urta kompaniyalari va tijorat banklari integratsiyalashuv jarayonini zarurligi va ahamiyati.....	678
Xudoyberdiyeva Sadoqat Abdumannonova , mustaqil izlanuvchisi	
Qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan qo'llab quvvatlashning innovatsion menejment tamoyillari... 683	
Shaniyazova Zamira Oralbayevna , PhD	
Тенденции развития жилищного строительства.....	688
Алиева Зилола Маматвалиевна , доцент кафедры	
Tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirishning innovatsion usullari.....	692
Shakirova Nigora Axralovna , kafedra dotsenti v.b.	
Nodavlat notijorat tashkilotlari mablag'larining shakllanishi va nazorat qilinishi.....	698
Xusanov Nishonboy Abdusattarovich , filologiya fanlari doktori, professor	
Спиртные напитки - вред здоровью	702
Кариева Халима Икромжоновна , старший преподаватель кафедры	
Importance of Social Infrastructure Development in Rural Areas	706
Munisa Alimova	
Davlat xizmatida agile loyiha boshqaruvi texnologiyasidan foydalanish.....	709
Isaqova Zebo Murodovna , f.f.n. (PhD), tadqiqotchi	
Korxonalar moliyaviy tahlilining ahamiyati	714
Karimov Eminjon Gapardjonovich , doktorant	
Рекреация как основа духовно-культурного возрождения нации и социально-экономического развития страны	716
Алимова Гузал Алишеровна , Доктор философии (PhD) по экономическим наукам	

AN'ANAVIY MOLIYA TIZIMINING METODOLOGIK MUAMMOLARI, SHUNINGDEK MOLIYA TIZIMIDA YUZ BERUVCHI INQIROZLAR VA ZIDDIYATLI VAZIYATLARNING YUZAGA KELISH SABABLARI

Xabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich
TDIU huzuridagi "O'zbekiston
iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy
asoslari va muammolari" ilmiy-tadqiqot
Markazi stajor tadqiqotchisi

Sindarov Fazliddin Kaxramonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Moliya kafedrasida assistenti

Annotatsiya: Maqolada iqtisodiy transformatsiya sharoitida an'anaviy moliya tizimiga xos bo'lgan metodologik muammolar o'rganilgan.

Shu bilan birgalikda bu omillarning moliya tizimida yuz beruvchi inqirozlar va ziddiyatli vaziyatlarning yuzaga kelishiga qanchalik ta'sir qilishi, xususan mahsulot ishlab chiqarish, raqobatbardoshlik va umumiy iqtisodiy farovonlikning barqaror yaxshilanishiga salbiy ta'siri mualliflar tomonidan o'rganilib, o'z munosabatlari bildirilgan. Ushbu munosabatlarga mamlakatlar va yillar kesimida bayon etilgan moliyaviy adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilish bilan mualliflar o'z fikrlarini yanada mustaxkamlagan.

Tadqiqot natijasiga ko'ra an'anaviy moliya tizimining ma'vjud muammolariga mualliflar tomonidann muhim hisoblangan takliflar keltirilgan.

Maqolada Jamiyat taraqqiyotining turli boshqichlarida markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan pul fondlarining shakllanilishi, taqsimlanishi va foydalanishiga oid iqtisodiy munosabatlari o'rganilib ulardan foydalanish samaralariga urg'u berilgan.

Kalit so'zlar: an'anaviy moliya tizimi, markazlashgan va markazlashtirilmagan pul fondlari, banklar, moliyaviy institutlar, moliyaviy vositachilar, moliyaviy instrumentlar, moliyaviy inqirozlar.

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF THE TRADITIONAL FINANCIAL SYSTEM, AS WELL AS THE REASONS FOR THE OCCURRENCE OF CRISES AND CONFLICT SITUATIONS IN THE FINANCIAL SYSTEM

Khabibullayev Dadajon Ro'ziboyevich

Trainee researcher of sector of the Research Center "Scientific bases and issues of economic development Uzbekistan"

Sindarov Fazliddin Kaxramonovich

Tashkent State University of Economic Department of Finance, Assistant

Abstract: The article examines the methodological problems inherent in the traditional financial system in the context of economic transformation.

At the same time, the authors studied how these factors affect the emergence of crises and conflict situations in the financial system, in particular, the negative impact on the stable improvement of product production, competitiveness, and general economic well-being. The authors have further strengthened their views on these relations with a comprehensive analysis of the financial literature, which is presented in the cross-section of countries and years.

According to the results of the research, proposals considered important by the authors to the existing problems of the traditional financial system are presented.

The article examines the economic relations of the formation, distribution and use of centralized and decentralized monetary funds at different stages of the development of society, emphasizing the effects of their use.

Key words: Traditional Financial System, Centralized and Decentralized Monetary Funds, Banks, Financial Institutions, Financial Intermediaries, Financial Instruments, Financial Crises.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ТРАДИЦИОННОЙ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ, А ТАКЖЕ ПРИЧИНЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ КРИЗИСОВ И КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ В ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЕ

Хабибуллаев Дададаон Розобаевич

Стажер-исследователь Научно-исследовательского центра «Научные основы и проблемы развития экономики Узбекистана» при ТДИУ

Синдаров Фазлиддин Кахрамонович

Ассистент кафедры финансов Ташкентского государственного экономического университета

Аннотация: В статье рассматриваются методологические проблемы, присущие традиционной финансовой системе в условиях экономической трансформации.

При этом авторы изучили, как эти факторы влияют на возникновение кризисов и конфликтных ситуаций в финансовой системе, в частности, негативное влияние на стабильное улучшение производства продукции, конкурентоспособность и общее экономическое благополучие. Авторы еще больше подкрепили свои взгляды на эти отношения комплексным анализом финансовой литературы, которая представлена в разрезе стран и лет.

По результатам исследования представлены предложения, которые авторы считают важными к существующим проблемам традиционной финансовой системы.

В статье рассматриваются экономические отношения формирования, распределения и использования централизованных и децентрализованных денежных средств на разных этапах развития общества, подчеркиваются эффекты их использования.

Ключевые слова: традиционная финансовая система, централизованные и децентрализованные денежные фонды, банки, финансовые институты, финансовые посредники, финансовые инструменты, финансовые кризисы.

KIRISH

Moliyaviy munosabatlarning dastlabki ko'rinishlarini insoniyat sivilizatsiyasining dastlabki bosqichlaridanoq kuzatish mumkin. Quldorlik jamiyati taraqqiyoti davrida jamiyatning bo'linishi va boshqaruv tuzilmalarining, ya'ni davlatning o'rnatilishiga javoban alohida ijtimoiy tabaqalar paydo bo'ldi. Muayyan hududda boshqaruv organi sifatida faoliyat yurituvchi davlat turli muhim vazifalarni bajarish uchun moliyaviy resurslarni talab qila boshladi. Bu funksiyalar uning hokimiyat apparatini saqlash, jamoat tartibini saqlash, millatni himoya qilish, harbiy yurishlar o'tkazish, jamoat ob'ektlari va infratuzilmasini qurish kabi vazifalarni bajarishni o'z ichiga olgan. Bino-barin, mablag'larga bo'lgan talab zaruratga aylandi.

Aksincha, jamiyatda mablag'larga bo'lgan ehtiyojning ortib borishini moliyaviy tizimlarning paydo bo'lishida hal qiluvchi rol o'ynagan majburiy iqtisodiy imperativ sifatida ko'rish mumkin. O'z mohiyatiga ko'ra, davlat apparatining tashkil etilishi jamiyatda moliya rivojlanishining asosiy katalizatori bo'lib xizmat qildi.

Moliya tizimidagi mavjud muammolar esa iqtisodiy inqiroz, ishlab chiqarishning pasayishi, ishsizlikning kuchayishi kabi muammolarni yanada kuchaytiradi. Bu, o'z navbatida, ichki va tashqi byudjet taqchilligini keltirib chiqaradi, ular qarzlarni to'plash orqali moliyalashtiriladi. Ushbu qarzning to'planishi pul emissiyasining ko'payishi va davlat qarzi darajasining o'sishi, bu qarzga xizmat ko'rsatish uchun xarajatlarning oshishi bilan namoyon

bo'ladi. Ushbu birlashgan omillar inflyatsiyaning o'sishiga, iqtisodiy operatsiyalarning uzilishiga, shaxslararo ziddiyatlarning kuchayishiga va muqobil pul vositalarining paydo bo'lishiga yordam beradi. Natijada ayirboshlash operatsiyalari keng tarqalib, davlat daromadlari uchun soliq undirish muammolariga duch kelinadi, davlat mablag'larini o'z vaqtida taqsimlash noaniq bo'lib, pirovardida aholining salmoqli qismining turmush darajasining pasayishiga olib keladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

An'anaviy moliya tizimi asrlar davomida iqtisodiy operatsiyalarning asosi bo'lib, kapital taqsimoti, investitsiyalar va iqtisodiy o'sishni osonlashtirishda muhim rol o'ynadi. Biroq, jahon iqtisodiyoti rivojlanib, tobora murakkablashib borar ekan, an'anaviy moliya tizimi ko'plab metodologik muammolarga duch keldi. Bu muammolarning iqtisodiy barqarorlikka, moliyaviy tartibga solish harakatlariga va yangi moliyaviy paradigmalarning paydo bo'lishiga ta'siri kun sayin ortib bormoqda.

Jahonning nufuzli iqtisodchi olimlari bugungi kunda an'anaviy moliya tizimidagi ushbu uslubiy tangliklarni o'rganib, muammolarning murakkab tarmog'ini yoritishga harakat qilishmoqda. Bir qator ilmiy manbalar va akademik istiqbollardan kelib chiqib, biz bu moliyaviy asosni qoplaydigan ko'p qirrali muammolarni ko'rib chiqamiz. Bizning maqsadimiz ushbu muammolar, ularning tarixiy konteksti va jahon iqtisodiyoti uchun chuqur ta'sirini har tomonlama tushunishni taklif qilishdir.

An'anaviy moliya tizimi misli ko'rilmagan texnologik yutuqlar, rivojlanayotgan tartibga solish landshaftlari va dinamik bozor tuzilmalari chorrahasida joylashgan. U duch keladigan uslubiy to'siqlar axborot assimetriyasi va risklarni baholashdan tortib to'lov tizimining samarasizligi va tartibga solish muammolarigacha borib taqaladi. Bundan tashqari, raqamli valyutalar va markazlashmagan moliya tashabbuslarining tez paydo bo'lishi ushbu metodologik muammolar atrofida davom etayotgan nuqtalarga yangi murakkablik qatlamlarini qo'shib bormoqda.

Moliyaviy adabiyotlar yilnomalariga nazar tashlar ekanmiz, biz nafaqat metodologik muammolarni tahlil qilamiz, balki potentsial echimlar va kelajakdagi tadqiqot yo'llarini ham ko'rib chiqamiz.

Bu urinishda biz olimlar, siyosatchilar, amaliyotchilar va an'anaviy moliya tizimining dinamikasiga qiziqqan har bir kishi uchun qimmatli manbaa taqdim etishga umid qilamiz. Bu metodologik muammolarni va ularning oqibatlarini har tomonlama hal qilish orqali biz kelajak uchun yanada mustahkam, inklyuziv va moslashuvchan moliyaviy ekotizimni qanday shakllantirish bo'yicha davom etayotgan muloqotga hissa qo'shishni maqsad qilganmiz.

Shu nuqtaiy nazardan an'anaviy moliya tizimi tamoyillari asosida moliyaviy munosabatlarni tashkil etish va samarali boshqarishning nazariy va amaliy jihatlarini xorijlik yirik iqtisodchi olimlar [Jozef Stiglits (2002), Nassim Nikolas Taleb (2007), Eugene F. Fama va Kennet R. Fransuz (2009), Ross Levine (2010), Raghuram Rajan (2010), Jan Tirol (2011), Lourens X. Sammers (2014)] va b. Ushbu shaxslarning har biri iqtisodiyot va moliya tizimining katta hissa qo'shgan va ularning ishlari akademik tadqiqotlarga, siyosiy munozaralarga va bizning iqtisodiy va moliyaviy tizimlar haqidagi tushunchamizga ta'sir qilishda davom etmoqda.

Shu bilan birgalikda aytish mumkinki MDX mamlakatlarining ba'zi olimlari [Malikov T. S. (2019), Haydarov N. H. (2015), Karimov N. G', Axmedov A. S. (2021), Xojimatov R. X. (2018)] kabi olimlarning bir qancha ilmiy risolalarida an'anaviy moliya tizimi tamoyillari bo'yicha olib borgan izlanishlari birmuncha ahamiyatga molik.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

An'anaviy moliya tizimining tamoyillarini shakllantirish va ularni tizimli ravishda tashkil etishda samarali qo'llash usullarini sinchkovlik bilan o'rganish uchun ushbu ilmiy ishda taqqoslash, sintez va tasniflash usullaridan foydalanilgan. Mualliflarning an'anaviy moliya tizimiga oid qarashlarini tasdiqlash uchun ushbu sohaga tegishli ilmiy adabiyotlar va ishlanmalarga murojaat qilishga alohida e'tibor qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

Moliya sohasi jamiyat taraqqiyotining turli bosqichlarida markazlashgan va markazlashmagan moliyaviy resurslarni yaratish, taqsimlash va ulardan foydalanish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlarni o'rganuvchi iqtisodchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijasida paydo bo'ldi. Bu olimlarning moliyaviy nazariyalari amaliy tasdiqdan o'tdi va bu iqtisodiy hodisalarning asl haqiqatlarini to'g'ri ko'rsatgach, ilmiy tamoyillar sifatida e'tirof etildi.

Moliya fani boy tarixga ega bo'lib, uning kelib chiqishi taniqli iqtisodchilarning tadqiqotlariga borib taqaladi. Bu olimlar insoniyat sivilizatsiyasining turli davrlarida pul va moliyaviy resurslar bilan bog'liq murakkab iqtisodiy dinamikani o'rganib chiqdilar. Ushbu tarixiy istiqbol iqtisodiy rivojlanish va moliya nazariyasi evolyutsiyasi o'rta-sidagi chuqur bog'liqlikni ko'rsatadi.

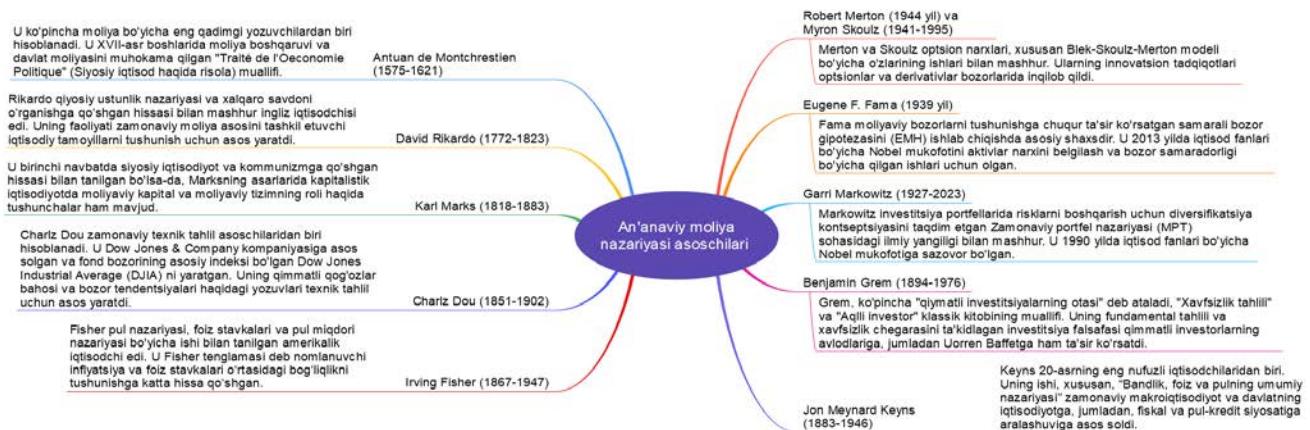

Moliyaviy tizimlar vaqt o'tishi bilan markazlashgan va markazlashmagan pul mablag'larini o'z ichiga olgan bo'lib, markazlashgan fondlar odatda hukumat tomonidan boshqariladigan pul tizimlarini o'z ichiga oladi, markazlashtirilmagan fondlar esa xususiy sektor aktivlari kabi fondlarni o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu turli xil turdagi mablag'larning qanday shakllantirilishi, taqsimlanishi va ishlatilishini o'rganish moliyaviy tadqiqotlarning markaziy yo'nalishi bo'ldi.

Iqtisodchilar moliyaviy hodisalarni tushuntirish uchun ko'plab nazariy asoslarni ishlab chiqdilar. Bu nazariyalar turli sohalarni, jumladan, pul kredit va fiskal siyosatni, moliya bozorlari, bank va investitsion fondlarni qamrab oladi. Moliyaviy nazariyalar moliyaviy tizimlar qanday ishlashi va ular ichida turli iqtisodiy qonuniyatlarining o'zaro ta'siri haqida tizimli tushunchalar beradi.

Moliya fani asrlar davomida rivojlanib kelgan boy va ko'p qirrali tarixga ega. Uning rivojlanishi turli bosqichlar va davrlarni o'z ichiga qamrab oladi.

Uning dastlabki idlzrlari qadimgi dunyo davlatlarining iqtisodiy qarashlarida ko'zga tashlanadi. Qadimgi Yunonistonda Aristotel, qadimgi Hindistondagi Kautilya kabi mutafakkirlar iqtisodiyotda pul, soliq va davlat moliyasining roli haqida fikr yuritadilar. Bu dastlabki kuzatishlar keyingi iqtisodiy va moliyaviy nazariyalar uchun asos yaratdi.

1-rasm: An'anaviy moliya nazariyasining rivojlanish bosqichlari¹

XVI-XVIII asrlar oralig'ida Yevropa davlatlari tomonidan ishlab chiqilgan, davlat mutloqligi va xususiy tad-birkorlikka asoslangan iqtisodiy siyosat boylik to'plashga urg'u bergan. Bu davrda milliy iqtisodiy farovonlik va qimmatbaho metallarni jamg'arish bilan bog'liq bo'lgan g'oyalar moliyaviy mustahkamlik o'lchovi sifatida paydo bo'ldi.

Merkantilizm o'z davrida ta'sirga ega bo'lgan va zamonaviy iqtisodning rivojlanishiga hissa qo'shgan bo'lsa-da, uning bir qancha uslubiy kamchiliklari bor edi, jumladan, u xalq boyligining o'lchovi sifatida qimmatbaho metallar to'planishiga haddan tashqari urg'u berdi, ichki iqtisodiy rivojlanishni e'tiborsiz qoldirdi, xalqaro savdoning afzalliklarini noto'g'ri talqin etib, ko'p hollarda davlat aralashuviga tayandi va ko'pincha mustamlakachilik ekspluatatsiyasiga olib keldi. Natijada, zamonaviy iqtisodchilar va tarixchilar merkantilizmni iqtisodiy siyosatga nisbatan sodda va ko'pincha teskari yondashuv uchun tanqid qiladilar.

XVIII-XIX asrga kelib Adam Smit va Devid Rikardo kabi klassik iqtisodchilarning ishlari moliya sohasiga katta hissa qo'shdi. Smitning "Xalqlar boyligi" (1776) asari bozorlar va hukumatning iqtisodiy ishlardagi rolini tushunish uchun asos yaratdi. Rikardoning qiyosiy ustunlik va xalqaro savdo haqidagi nazariyalari ham chuqur moliyaviy xulosalarni maydinga olib chiqdi.

Umuman olganda, Adam Smit va Devid Rikardo kabi klassik iqtisodchilarning ta'limotlari iqtisodiy tafakurga katta hissa qo'shdi. Biroq, ularning nazariyalarida xam bir qancha metodologik kamchiliklar mavjud edi. Ular orasida soddalashtirilgan modellardan foydalanish, daromadlar taqsimoti va psixologik omillarni cheklangan hisobga olish, savdoga statik qarash, davlat aralashuviga yetarlicha e'tibor bermaslik, makroiqtisodiy muammolarni kompleks hal eta olmaslik kabi bir qancha kamchiliklar vujudga keldi. Ularning ishi zamonaviy iqtisodga asos solgan bo'lsa-da, ularning g'oyalarini zamonaviy moliya tizimi muammolariga qo'llashda bir muncha e'tiborga molik cheklovlarni yuzaga kelishini tan olish muhimdir.

XIX asrda sanoat inqilobi va moliyaviy institutlarning o'sishi moliyaviy masalalarga qiziqishning ortishiga olib keldi. Bank tizimlari va fond birjalari shakllana boshladi, moliyaviy vositachilik va tavakkalchiliklarni boshqarish nazariyalari yanada murakkablasha bordi.

1 Ushbu rasm an'anaviy moliya nazariyasi rivojlanish bosqichlari bo'lib, turli internet ma'nbaalari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

XX asrga kelib Jon Meynard Keynes o'z ijodi bilan Keynes inqilobini amalga oshirdi. Uning "Bandlik, foiz va pulning umumiy nazariyasi" (1936) asarida ifodalangan g'oyalari moliyaviy inqirozlarni boshqarishda davlat aralashuvining rolini ta'kidlab, moliyaviy siyosat bilan iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish orqali iqtisodiyotda yangi yondoshuvni boshlab berdi.

Iqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun talabni boshqarishga qaratilgan Keynes nazariyasining xam ba'zi zaif tomonlari bor.

Tanqidchilar uning yalpi talabga yetarlicha e'tibor qaratishi, narx va ish haqining qat'iyliqi haqidagi taxminlari, qisqa muddatli yo'nalish, hukumatning potentsial samarasizligi va kutishlar va individual xatti-harakatlarni qondirishdagi cheklovlari haqida bir munsal salbiy munosabatlarni bildirishadi. Keynes iqtisodiy ta'sirchanligi bir muncha yuqori bo'lsada, u ko'pincha boshqa iqtisodiy nazariyalar bilan to'ldiriladi, bu zamonaviy iqtisodiy moliyani tahlil qilish va boshqarish uchun kengroq asosni taqdim etadi.

XX-asrning ikkinchi yarmida zamonaviy moliya va moliyaviy iqtisodiyot alohida sohalar sifatida paydo bo'ldi. Garri Markoviz, Uilyam Sharp va Eugene F. Fama kabi tadqiqotchilar portfelni boshqarish, aktivlar narxini belgilash va bozor samaradorligi bo'yicha ilg'or nazariyalarni ishlab chiqdilar. Ko'pincha samarali bozor gipotezasi (EMH) bilan bog'liq bo'lgan ushbu nazariyalar zamonaviy moliyaviy amaliyotni shakllantirishda davom etmoqda.

Zamonaviy moliya

Zamonaviy moliya shaxsiy moliya sohasida ham, korporativ moliyani boshqarishda ham to'g'ri moliyaviy qarorlar qabul qilish uchun asoslar va vositalarni taqdim etishga qaratilgan.

Asosiy tushunchalar:

- **Portfel nazariyasi:** Garri Markowiz tomonidan ishlab chiqilgan ushbu nazariya xavfni boshqarishda daromadlarni optimallashtirish uchun diversifikatsiyalangan portfellarni yaratishga qaratilgan.
- **Kapital aktivlarini narxlash modeli (CAPM):** Uilyam Sharp, Jon Lintner va Yan Mossin CAPMni ishlab chiqdi, bu aktivning xavf-xatariga qarab kutilayotgan daromadini aniqlashga yordam beradi.
- **Samarali bozor gipotezasi (EMH):** EMH. moliyaviy bozorlar qimmatli qog'ozlar va obligatsiyalar kabi narsalarga narxlarni belgilash uchun mavjud bo'lgan barcha ma'lumotlardan foydalanishda juda yaxshi ekanligini aytadi. Bu investorlarning muntazam ravishda umumiy bozorga qaraganda yaxshiroq ishlashini qiyinlashtiradi.
- **Variantlarni narxlash modeli:** Black-Scholes-Merton modeli opsiyalarni narxlash uchun ishlatiladigan modelga misoldir.
- **Korporativ moliya:** Bu soha korporatsiyalar tomonidan qabul qilinadigan moliyaviy qarorlar, jumladan, kapital byudjeti, kapital tuzilishi va dividend siyosati bilan bog'liq.

Zamonaviy moliya investitsiyalarni boshqarish, risklarni baholash, moliyaviy rejalashtirish va korporativ moliyada keng qo'llaniladi.

Moliyaviy iqtisodiyot

Moliyaviy iqtisodiyot moliyaviy bozorlar va institutlar qanday ishlashini, shuningdek, iqtisodiy xatti-harakatlar va natijalarga qanday ta'sir qilishini tushunish uchun iqtisodiyot va moliya tamoyillarini birlashtiradi.

Asosiy tushunchalar:

- **Pulning vaqt qiymati:** Bugungi pul summasi kelajakdagi bir xil summadan qimmatroq degan fikrni ilgari surib, pulni boshqa joyga investitsiya qilish imkoniyatini hisobga olgan holda amalga oshadi.
- **Risk va daromad:** Moliyaviy iqtisodiyot xavf va kutilayotgan daromad o'rtasidagi munosabatni hamda noaniqlik sharoitida shaxslar va muassasalar qanday qaror qabul qilishini o'rganadi.
- **Bozor mikrotuzilmasi:** Bu soha moliyaviy bozorlar mexanikasini, shu jumladan savdo jarayonlari va bozor ishtirokchilarining xatti-harakatlarini o'rganadi.
- **Xulq-atvorni moliyalashtirish:** u moliyaviy bozorlarda oqilona qarorlar qabul qilishdan og'ishlarni tushunish uchun psixologiya tushunchalarini o'z ichiga oladi.
- **Moliyaviy institutlar:** Moliyaviy iqtisodiyotda banklar, sug'urta kompaniyalari va boshqa moliyaviy vositachilarning roli va faoliyatini o'rganadi.

Moliyaviy iqtisodiyot – moliyaviy aktivlarning bahosi, pul-kredit siyosatining ta'siri, moliya institutlarining xatti-harakatlari va moliyaviy tartibga solish oqibatlari kabi turli iqtisodiy hodisalarni tahlil qilishga yordam beradi.

Umuman olganda zamonaviy moliya va moliyaviy iqtisodiyot bugungi moliyaviy bozorlar va investitsiya strategiyalari haqidagi tushunchamizni sezilarli darajada shakllantirdi. Bu sohalar asosli moliyaviy qarorlar qabul qilish uchun qimmatli vositalar va asoslarni taqdim etadi. Biroq, ular xam ayrim uslubiy kamchiliklardan xoli emas.

Ushbu sohalarida asosiy tushuncha bo'lgan samarali bozor gipotezasi (EMH) moliyaviy bozorlardagi barcha mavjud ma'lumotlarni tezda aktivlar bahosiga kiritishini ta'kidlaydi. Ushbu gipoteza ko'p hollarda to'g'ri

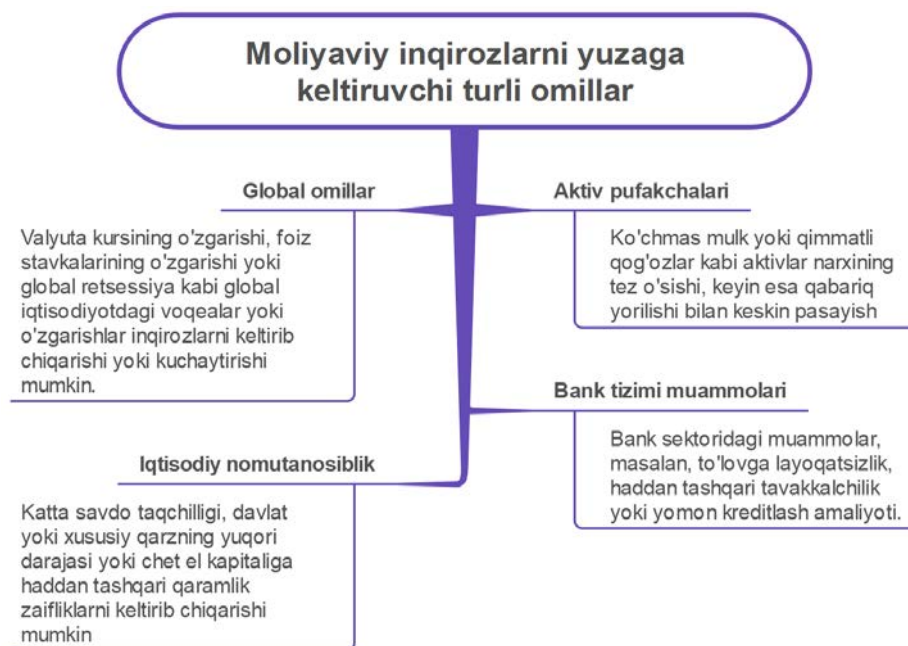

bo'lsa-da, ba'zan bu tushunchani shubha ostiga qo'yadigan real bozor samarasizligi va anomaliyalari mavjud bo'lib, narxlar asosiy kursdan chetga chiqishi mumkinligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, ba'zi modellar bozorning barcha ishtirokchilari o'xshashligini taxmin qiladilar, ular investorlarning xilma-xilligini va ularning real moliya bozorlarida motivatsiyasini hisobga olmaydilar.

Haqiqiy moliyaviy bozorlarning murakkabligi, shu jumladan tranzaksiya xarajatlari, soliqlar, qoidalar va bozorlarning o'zlarining murakkab dinamikasi kabi omillar har doim ham soddalashtirilgan modellarda yetarli darajada ifodalanmasligi mumkin. Bundan tashqari, empirik tadqiqotlar odatda to'liq bo'lmagan yoki noxolis bo'lishi mumkin bo'lgan tarixiy ma'lumotlarga tayanadi va kelajakdagi bozor sharoitlarini yoki kutilmagan voqea hodisalar ta'sirini to'liq qamrab ololmasligi mumkin. Shuni xam ta'kidlash kerakki zamonaviy moliya va moliyaviy iqtisodiyot sohalari 2008-yilgi jahon moliyaviy inqirozi kabi yirik moliyaviy inqirozlarni bashorat qila olmadi va o'z navbatida samarali yechim ham bo'la olmadi.

Moliyaviy inqirozlar iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikka jiddiy ta'sir etib, moliyaviy tizimni yoki iqtisodiyotning sezilarli darajada buzilishiga olib kelishi mumkin. Ushbu inqirozlar biznes, jismoniy shaxslar va hukumatlarga ta'sir ko'rsatadigan keng qamrovli oqibatlariga olib kelishi xam kuzatilgan. Moliyaviy inqirozni tushunish uchun ba'zi asosiy jihatlar mavjud bo'lib ular quidagilardir:

2-rasm: Moliyaviy inqirozlarni yuzaga keltiruvchi omillar²

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rish mumkinki Moliyaviy inqirozlar murakkab, ko'pincha ko'p qirrali hodisalar bo'lib, omillar kombinatsiyasi natijasida yuzaga kelishi mumkinligini tushunish muhimdir. Ularning oldini olish va boshqarish uchun bu inqirozlarning bir qancha belgi alomatlar mavjuddir.

Jumladan:

1. **Bank operatsiyalari:** omonatchilar banklarning to'lovga layoqatsiz bo'lishdan qo'rqib, o'z mablag'larini olib qo'yishga shoshilishadi, bu esa banklarning likvidlik tanqisligiga olib keladi.
2. **Qimmatli qog'ozlar bozorining qulashi:** qimmatli qog'ozlar narxining keskin va sezilarli pasayishi kuzatiladi. Shuningdek investorlarda qo'rquv va kapitalni yo'qotish xafvi paydo bo'ladi.
3. **Kredit bozori muzlaydi:** kreditorlar ehtiyotkor bo'lib, kredit berishni istamaydilar, bu esa qarz oluvchilar uchun likvidlik muammosini keltirib chiqaradi.
4. **Valyuta qadrsizlanishi:** investorlar xavfsizroq aktivlarga intilishi natijasida mamlakat valyutasining boshqalarga nisbatan devalvatsiyasi.
5. **Moliyaviy muammolar zanjiri:** moliyaviy tanglikning bir muassasa yoki bozordan boshqasiga tez tarqalishi, inqirozni kuchaytiradi.
6. **Aktivlar narxining o'zgaruvchanligi:** turli xil moliyaviy aktivlarda narxlarning tartibsiz o'zgarishi, xavfni baholashni qiyinlashtiradi.
7. **Kredit bo'yicha defolt va kredit spredlarining kengayishi:** Qarz oluvchilarning qarz majburiyatlarini bajarmasliklari kredit xavfining oshishiga va foiz stavkalari spredlarining oshishiga olib keladi.

2 Ushbu rasm moliyaviy inqirozlar haqidagi turli internet ma'nbaalari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

8. **Likvidlikni siqilishi:** Naqd pul va yuqori likvidli aktivlarning yetishmasligi, to'lov majburiyatlarini bajarishni qiyinlashtiradi.
9. **Kapital Flight:** Bir mamlakatdan mablag'larning to'satdan chiqib ketishi, valyutaning zaiflashishi va valyuta zaxiralarning tugashi.
10. **Hukumat aralashuvi:** moliyaviy tizimni barqarorlashtirish uchun hukumatlar va markaziy banklar tomonidan favqulotda choralar, masalan, qutqaruv va foiz stavkalarini pasaytirish.
11. **Iqtisodiy pasayish:** iqtisodiy faollikning pasayishi, ishsizlikning o'sishi va iste'mol xarajatlarining pasayishi bilan tavsiflanadi.

Ushbu ko'rsatkichlar moliyaviy inqirozlar bilan bog'liq bo'lgan tanglik va beqarorlikni birgalikda aks ettiradi, bu ularning ta'sirini yumshatish uchun tezkor va muvofiqlashtirilgan choralar talab qiladi.

Inqirozning salbiy oqibatlarini yumshatish, moliya tizimini barqarorlashtirish, investorlar va aholi o'rtasida ishonchni tiklash turli manfaatdor tomonlar, jumladan, hukumatlar, moliya institutlari va xalqaro tashkilotlar o'rtasida muvofiqlashtirishni talab qiluvchi murakkab vazifadir.

An'anaviy moliya tizimining metodologik muammolari va kamchiliklarga qaramay zamonaviy moliya va moliyaviy iqtisodiyot sohalari investitsion qarorlar va moliyaviy amaliyotlarni boshqarish uchun asosiy instrument bo'lib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

An'anaviy moliya tizimida mavjud bo'lgan uslubiy qiyinchiliklar va o'ziga xos cheklovlarni hisobga olgan holda, ushbu soha global miqyosda investitsiya qarorlarini qabul qilish va moliyaviy amaliyotni shakllantirish uchun asosiy vosita sifatida barqarorligini tan olish juda muhimdir. Uning nomukammalligini tan olgan holda, uning moliyaviy landshaftdagi hukmronligining sabablarini chuqurroq o'rganish kerak.

An'anaviy bank amaliyoti va tashkil etilgan moliya institutlari bilan ajralib turadigan an'anaviy moliya tizimi haqiqatan ham yillar davomida tanqid va tekshiruvlarga duch keldi. Uning shaffofligi, moliyaviy inqirozlarga moyilligi va boylikning tengsiz taqsimlanishi bilan bog'liq xavotirlar ko'tarildi. Bu tanqidlarga qaramay, u bir qator jiddiy sabablarga ko'ra jahon iqtisodiyotida markaziy rol ni saqlab qoladi.

Birinchidan, an'anaviy moliya tizimi aksariyat mamlakatlarda moliyaviy infratuzilmaning asosi bo'lib xizmat qiladi. U to'lovlarni qayta ishlash, jamg'arma va hisobvaraqlarni tekshirish, kreditlar kabi muhim xizmatlarni taqdim etadi, bu esa korxonalarining faoliyat yuritishi va jismoniy shaxslarga o'z mablag'larini boshqarish imkonini beradi. Ushbu xizmatlar butun dunyo bo'ylab odamlarning kundalik hayotiga chuqur singib ketgan va muqobil tizimlarning hali to'liq versiyalari taklif qilmasdan balki uni to'ldiruvchi sifatida maydonga chiqishmoqda.

Ikkinchidan, tartibga soluvchi organlar va hukumatlar barqarorlikni saqlash va iste'molchilarni himoya qilishga qaratilgan an'anaviy moliyaviy tizimni qattiq nazorat qiladi va tartibga soladi. Ushbu tartibga solish muhiti benuqson bo'lmasa-da, u moliyaviy operatsiyalarda ishtirok etuvchi jismoniy va yuridik shaxslar uchun xavfsizlik va resurs darajasini ta'minlaydi.

Uchinchidan, tashkil etilgan moliya institutlarining inertsiyasi va an'anaviy moliya tizimining keng ko'lamlilik muqobil variantlarni keng qabul qilishni qiyinlashtirdi. Masalan, Fintech innovatsiyalari va kriptovalyutalar moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishning yangi usullarini joriy qildi, ammo ular hali ham rivojlanmoqda va o'ziga xos muammolarga, jumladan tartibga solish to'siqlari va masshtablilik hamda xavfsizlik bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda.

Xulosa qilib aytganda, tan olingan uslubiy muammolar va kamchiliklarga qaramay, an'anaviy moliya tizimi investitsion qarorlar va moliyaviy amaliyotlarni boshqarishning asosiy vositasi bo'lib qolmoqda. Uning barqarorligi uning moliyaviy xizmatlar ko'rsatishdagi muhim roli, hokimiyat tomonidan nazorat va tartibga solinishi hamda o'rnatilgan moliyaviy infratuzilmaning harakatsizligi bilan bog'liq. Muqobil variantlar paydo bo'lishda va rivojlantirishda davom etar ekan, an'anaviy moliya tizimi global iqtisodiy landshaftning ajralmas qismi bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar/Литература/Reference:

1. Malikov T. S. Moliya. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.
2. Malikov T. S., Olimjonov O. O. Moliya. Darslik. – Toshkent: Iqtisod-moliya 2019.
3. Karimov N.G', Axmedov A.S. Moliya asoslari: Moliya va investitsiyalar. O'quv qo'llanma. – Toshkent: "Innovatsion Rivojlanish Nashiryot-Matbaa Uyi", 2021.
4. Jozef Stiglits: "Information and the Change in the Paradigm in Economics" 2002.
5. Nassim Nicholas Taleb: "The Black Swan" 2007.
6. Wyn Grant and Graham K. Wilson. The Consequences of the Global Financial Crisis. Oxford University Press 2012.
7. Arthur J. Keown, John D. Martin, J. William Petty. Foundations of finance: The Logic and Practice of Financial Management. 2020.
8. Thorsten Hens, Sabine Elmiger. Economic Foundations for Finance. Springer Texts in Business and Economics, 2019
9. The Financial Crisis Inquiry Report. Submitted by Pursuant to Public Law 111-21 January 2011.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Telefon: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining

2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.